

[Toruń](#) ^[1]

Wysłane przez admin w ndz., 2016-04-10 22:40

Opis:

Miasto w centralnej części województwa kujawsko-pomorskiego, po reformie administracyjnej siedziba sejmiku, największy ośrodek naukowy regionu. Obecnie zamieszkały przez 215 tysięcy osób. Nazywany „Grodem Kopernika”, od wieków słynie z tradycyjnych pierników. Najstynniejszą częścią Torunia jest starówka, wpisana na listę światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego UNESCO, będąca jednym z największych zespołów zabytkowych Polski. Według legendy z przełomu XVII i XVIII wieku gród miał założyć rzymski rycerz w VIII wieku naszej ery, który wzniósł w nim świątynię Wenery. Do niedawna był popularny pogląd, że miasto powstało na miejscu słowiańskiego grodu, czego nie potwierdziły jak dotąd badania archeologiczne. W 1233 r. miejscowość uzyskała wraz z Chełmnem przywilej lokacyjny, który później stał się wzorem dla innych lokacji, a nazwany prawem chełmińskim. Pierwsze miasto, znajdowało się na terenie dzisiejszej wsi Stary Toruń, po trzech latach przeniesiono je na obecne miejsce. W 1243 r. odbył się w miejscowym klasztorze franciszkanów synod, na którym podzielono państwo krzyżackie na diecezje. Miejscowość rozwijała się wyjątkowo dobrze i wkrótce powiększono ją o północne przedmieścia. Powstał wówczas układ urbanistyczny zachowany do dziś. Krzyżacy w 1264 r. utworzyli nowe miasto z odrębnym ratuszem, kościołem farnym, rynkiem i innymi instytucjami, oddzielone od starego murem i zamkiem. W czternastym stuleciu Toruń stał się miejską potęgą Europy Środkowej, uczestniczył w Hanzie, a zamieszkały był przez około 10 tysięcy ludzi. Przez jakiś czas miasto zmonopolizowało handel wiślanym między Polską a Europą Zachodnią. Warto zaznaczyć, że było to pierwsze w regionie w pełni murowane miasto. W tym czasie do Torunia docierały z odległych krajów średniowieczne statki morskie, zwane kogami. Po wielkiej bitwie stoczonej pod Grunwaldem w 1410 r. między państwem zakonnym a Królestwem Polski, Toruń poddał się władzy króla Polski. Jednak w wyniku pokoju zawartego na wiślanej wyspie Kępie Bazarowej w roku następnym powrócił w ręce rycerzy zakonnych. Miasto zamieszkiwała wówczas ludność z całej Europy, choć dominowali Polacy i Niemcy. Po narzuceniu mieszkańcom przez Krzyżaków nowych obciążeń fiskalnych, torunianie przystąpili w 1440 r. do Związku Pruskiego, w którym brali czynny udział. Na początku lutego 1454 r. wybuchło w Toruniu powstanie przeciwko panowaniu krzyżackiemu, które szybko rozniosło się na ziemie całego państwa zakonnego i przemieniło w wojnę trzynastoletnią; zburzono wtedy zamek, uznany za symbol znieprawdzonej władzy.

W 1466 roku zawarto w toruńskim Dworze Artusa porozumienie, nazwane przez potomnych II pokojem toruńskim. Na mocy jego postanowień miejscowość wraz z całą Prusami Królewskimi przyłączono do Polski, kilka lat wcześniej nowe i stare miasto połączono w jeden organizm. Jednocześnie zakończył się okres prosperity związanej z handlem wiślanym. Znaczną część jego roli przejął lepiej położony dla coraz większych statków handlowych Gdańsk, co potwierdziło odebranie Toruniowi pełnego prawa składu w 1537 r. W tym czasie żył najstynniejszy Torunianin – Mikołaj Kopernik, urodzony w 1473 r. W latach 1497-1500 powstał stały most na Wiśle, drugi w Polsce. Miasto rozrastało się szybko; dzięki licznym nadaniom ziemskim Toruń zażegnał groźbę kryzysu. W XV wieku

majątek miejski wzrósł z ponad czterech tysięcy do ponad 30 tysięcy hektarów. W 1521 r. gród był świadkiem kolejnego traktatu pokojowego, który kończył ostatnią wojnę z Krzyżakami. W epoce reformacji miasto stało się ważnym jej ośrodkiem, szczególnie dzięki bliskiemu położeniu protestanckich Prus Książęcych i dekretowi króla Zygmunta II Augusta, zapewniającemu równouprawnienie religijne mieszkańcom różnych wyznań. W 1629 r. liczący 30 tysięcy mieszkańców Toruń odparł oblężenie szwedzkie – według legendy dzięki pomocy czarnego kota, który z furją zaatakował i wystraszył przesadnych Skandynawów. Postanowiono jednak otoczyć go nowoczesnymi obwarowaniami typu holenderskiego, co wykonano w ciągu następnego dziesięciolecia. W 1645 r. odbyło się w Toruniu z inicjatywy katolickich duchownych „Colloquium Charitativum” mające pogodzić skłócone wyznania chrześcijańskie; mimo gorącej dysputy spotkanie nie wniosło niczego nowego w stosunki katolicko-protestanckie. W 1655 roku Szwedzi wkroczyli na cztery lata do miasta, przyczyniając się do jego upadku. Na szczęście dla mieszczan toruńskich do końca XVII wieku powróciła koniunktura gospodarcza, o czym świadczą reprezentacyjne kamienice z tego okresu. Niestety w 1703 r. Szwedzi ponownie wkroczyli do miasta powodując duże zniszczenia – największe w jego historii. Po najeźdźcach przyszły zarazy, które zdziesiątkowały ludność oraz pożary niszczące zasoby majątkowe. W 1724 r. wybuchły zamieszki między katolikami a protestantami, nazwane „tumultem toruńskim”; w efekcie luteranie utracili swoje świątynie oraz spore udziały w radzie miejskiej. Zdarzenia były idealnym pretekstem do wtrącenia się Prus i Rosji w wewnętrzne sprawy polskie. Miasto długo nie podnosiło się z upadku; w 1793 r. przyłączono je do Prus, liczyło wówczas zaledwie sześć tysięcy mieszkańców, czyli prawie dwa razy mniej niż przed pięciuset laty. Po zawirowaniach politycznych związanych z insurekcją kościuszkowską i Księstwem Warszawskim niemieccy zaborcy przekształcili miasto w potężną twierdzę. XIX wiek przyniósł rozwój miastu, które zyskało status garnizonowego oraz ośrodka przemysłowego. Powstawały liczne przedmieścia, w tym bogate bydgoskie; rosła liczba mieszkańców – w 1906 r. Toruń posiadał ich już 46 tysięcy. Gród był głównym ośrodkiem polskości na Pomorzu; działały w nim liczne organizacje narodowe, przeciwstawiające się germanizacji.

Po I wojnie światowej miasto dalej rozwijało się, już jako stolica województwa pomorskiego; w okresie międzywojennym powstała rozgłośnia Polskiego Radia. Pod koniec okresu międzywojennego w Toruniu mieszkało prawie 80 tysięcy ludzi. Po wybuchu II wojny światowej naziści rozpoczęli represje wobec Polaków, sprowadzono też około 40 tysięcy osadników niemieckich. Kres krwawej okupacji hitlerowskiej przyniosły wojska radzieckie 1 lutego 1945 r. W sierpniu tegoż roku powołano w mieście Uniwersytet Mikołaja Kopernika, skupiający tradycje dawnych uniwersytetów, szczególnie Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i Jana Kazimierza we Lwowie; jest on dziś jedną z najlepszych szkół wyższych w Polsce, cenioną szczególnie ze względu na światowe osiągnięcia astronomów, fizyków oraz chemików. Obecnie miasto funkcjonuje na prawach powiatu, będąc dużym ośrodkiem nauki, kultury i turystyki. Działają tu liczne teatry, orkiestra kameralna, muzeum okręgowe, etnograficzne i wiele innych instytucji.

Oddzielną historię ma lewobrzeżna część miasta czyli Podgórz. Leżąca na terenie tak zwanych Kujaw „Białych” dzielnica dzisiejszego Torunia została przyłączona do miasta w 1934 r. Jej początki sięgają XVI wieku, kiedy zaczęła ona powstawać na terenach dawnej Nieszawy. W 1555 r. Zygmunt II August wydał dokument dotyczący miejscowości, której mieszkańcom zakazano zajmować się handlem, budować statki, posiadać ratusz, kramy i budy. Zakazy jednak nie były do końca respektowane, gdyż Podgórz uczestniczył częściowo w handlu z Gdańskiem zbożem i alkoholem. W 1611 r. uzyskał ostatecznie prawa miejskie, potwierdzone później przez Jana III Sobieskiego. Miasteczko posiadało formę ulicówki z owalnym rynkiem. W 1813 r. marszałek wojsk francuskich Davout spalił Podgórz przygotowując Toruń do obrony. W wyniku tego zdarzenia miasto podupadło i w 1832 r. u na trzydzieści lat straciło prawa miejskie. Budowa linii kolejowej ograniczyła przestrzeń dla rozwoju miejscowości, którą ostatecznie włączono do Torunia. W 1945 r. wybuch pociągu z amunicją zniszczył znaczną część Podgórza. Nad Wisłą, na wyspie Kępa Bazarowa znajduje się rezerwat przyrody o tej

samej nazwie, kiedyś zaś było tu przedmieście toruńskie połączone z miastem stałym mostem, wybudowanym w latach 1497-1500. Obok znajdowała się też osada Majdan. Oba osiedla zniszczono podczas wojen napoleońskich. Obecnie Podgórz połączony jest z centrum Torunia stalowym mostem przeniesionym w 1927 r. z Opalenia w województwie pomorskim. Na terenie dzielnicy Podgórz znajduje się kolejowy dworzec Toruń Główny.

Toruń, szczególnie w średniowieczu, był ważnym ośrodkiem sztuki w Europie. Nie bez powodu nazywano go „ozdobą Polski i chwałą Prus”, czy „Krakowem Północy”. Miasto cieszyło się uznaniem pośród mieszkańców oraz przybyszów, o czym świadczą liczne powiedzonka; i tak: „Gdańsk bogaty, Królewiec wielki, Toruń piękny, Elbląg obronny”. W Średniowieczu torunianie utrzymywali liczne kontakty z całą Europą, a szczególnie z bogatą Flandrią, o czym świadczy choćby gotycki ratusz starego miasta. Budynek jest jednym z najbardziej monumentalnych i oryginalnych dzieł mieszczańskiego gotyku na kontynencie. Charakterystyczna bryła i wieża zabytku wskazuje na związki z miastami północnej Belgii, gdzie najczęściej stosowano podobne rozwiązania architektoniczne. Co ciekawe, według średniowiecznych zapisków budowla wzniesiona pod koniec XIV wieku została zbudowana przez mistrza Andrzeja, który „nie używał niemieckich czeladników”. Pierwotnie na rynku stał cały zespół budowli miejskich, zastąpiony przez obecny ratusz. W 1603 r. architekt flamandzki Antoni van Opbergen, sprowadzony z Gdańska, przebudował obiekt. Nadbudowano wówczas drugie piętro, co ciekawe, zachowując pierwotny styl gotycki. Dodano też manierystyczne szczyty i wieżyczki w narożnikach; wnętrza pokryły barwne malowidła, wykonane przez gdańszczanina, Antoniego Möllera. W 1703 r., podczas oblężenia szwedzkiego, w ratusz trafił pocisk artyleryjski. Budynek odbudowywano przez 34 lata, ale i tak jego wnętrza pozostały skąpo ozdobione, w porównaniu z poprzednimi; zastąpiono też większość szczytów późnobarokowymi. XIX wiek przyniósł dewastację wnętrz ratuszowych, które pieczołowicie odnowiono dopiero po II wojnie światowej, gdy budowla stała się siedzibą muzeum okręgowego. W 1869 r. dodano też ryzalit neogotycki przy fasadzie zachodniej, w miejsce starszego, barokowego. Wieża pochodzi z drugiej połowy XIII wieku i została później wmurowana w budynek ratusza. Jest to jedyny przykład w Polsce wieży miejskiej typu beffroi, charakterystycznego dla Flandrii i północnej Francji. Zegar znajdujący się na niej wykonano w 1965 r., wiadomo jednak, że pierwszy powstał w XIII bądź XIV wieku. Pierwotnie w piwnicach ratuszowych dojrzewało wino i istniała winiarnia. W dwudziestolecie międzywojennym zajmowała ją Konfraternia Artystów, skupiająca życie artystyczne ówczesnego Torunia. Na parterze mieścił się sąd, ławy chlebowe, waga, sukiennice i liczne kramy handlowe. Do czasu budowy obecnego ratusza, wszystkie te instytucje mieściły się w różnych miejscach rynku. Na pierwszym piętrze znajdowały się pomieszczenia reprezentacyjne. W Sali Królewskiej od 1454 r. goszczono królów Polski; tu zmarł w 1501 r. Jan Olbracht. W czasie nieobecności monarchów w ratuszu odbywały się posiedzenia III ordynku. Strop przedsionka Sali Radzieckiej pokrywają XVIII-wieczne polichromie, odkryte w drugiej połowie XX wieku; w samej sali odbywały się posiedzenia Senatu, czyli Rady Miejskiej. Było to ongiś najwykwintniej ozdobione pomieszczenie ratusza. Wielka Sala Mieszczańska służyła na co dzień sukiennikom. Tu odbywały się wszystkie święta i uroczystości miejskie i państwowe. Następne, drugie piętro mieściło zbrojownię, archiwum miejskie i bibliotekę. Z ratuszowej wieży rozciąga się widok na starówkę i jej najbliższe otoczenie. W 1861 r. założono Muzeum Okręgowe, które w ratuszu ma swoją siedzibę. Warto je zwiedzić ze względu na liczne cenne dzieła sztuki, jak gotyckie witraże, obrazy Jana Matejki i wielu innych cenionych polskich malarzy, wyroby z porcelany, dawne monety, czy olśniewającą biżuterię skarbu ze Skrwilna. Przed budynkiem stoi pomnik Mikołaja Kopernika z 1853 r. Kamień węgielny pod jego budowę położono już w 1809 r., a odlany z brązu posąg zaprojektował Fryderyk Tieck. Łaciński napis na nim głosi: „Mikołaj Kopernik, torunianin, ruszył Ziemię, wstrzymał Słońce i Niebo”.

Przy Rynku Staromiejskim stoją liczne zabytkowe kamienice. Okazały, neorenesansowy budynek Dworu Artusa z lat 1889-1891, zastąpił trzy starsze kamienice, w tym stary Dwór Artusa. W pierzei zachodniej najciekawszy jest barokowy, poewangelicki kościół Ducha Świętego, od 1945 r. przejęty

przez Jezuitów. Świątynia powstała w połowie XVIII wieku; na początku ubiegłego stulecia dobudowano do niej wieżę. Wewnątrz wystrój XVIII-wieczny, w którym warto między innymi obejrzyć intarsjowane barokowe drzwi. W pierzei wschodniej na szczególną uwagę zasługuje kamienica „Pod Gwiazdą” z 1697 r.; bogato zdobiona, stoi na miejscu poprzedniej, która w latach 1470-1471 należała do Filipa Buonaccorsiego, zwanego Kallimachem. Wewnątrz ciekawie prezentuje się spiralna, drewniana klatka schodowa z okresu budowy. Obecnie w budynku mieści się oddział Muzeum Okręgowego poświęcony sztuce dalekiego wschodu. W pozostałej zabudowie zarówno Rynku Staromiejskiego jak i reszty centrum miasta wyróżniają się liczne kamienice, nierzadko pamiętające średniowiecze. Z cenniejszych należy wyróżnić domniemany dom urodzin Kopernika, stojący przy ulicy noszącej imię słynnego astronoma; mieści się w nim obecnie oddział Muzeum Okręgowego prezentujący życie i dzieła słynnego torunianina i średniowieczną kulturę mieszczańską. W Domu Kopernika znajduje się też jedno z dwóch lokalnych muzeów poświęconych słynnym piernikom toruńskim. Lokalizacja samego domu narodzin słynnego Polaka ulegała częstym zmianom w wyniku odkrywania nowych faktów historycznych. Nawet dziś poddaje się w wątpliwość poprawność jej umiejscowienia. Innym ciekawym obiektem mieszczańskiego Torunia jest „Dwór Mieszczański”. Jest to okazała, gotycko-neogotycka budowla powstała w 1489 r. W jej obręb włączono część obwarowań oddzielających do 1466 r. Stare i Nowe Miasto. Budynek odbudowano z ruiny pod koniec XIX wieku. Przy ulicy Żeglarskiej znajduje się dawny pałac biskupów kujawskich z 1693 r., wzniesiony dzięki biskupowi Stanisławowi Dąbskiemu. Budowla posiada bogato zdobioną ornamentami roślinnymi fasadę. Niestety w XIX wieku pałac pozbawiono szczytów i portalu, czyli najzdobniejszych części. Cennych kamienic jest zresztą dużo więcej, trudno je wymienić wszystkie, ponieważ budowli pamiętających średniowiecze w mieście jest około 300.

W staromiejskiej części Torunia zachowały się trzy gotyckie świątynie. Najważniejszą według hierarchii kościelnej jest fara staromiejska, a od 1992 r. katedra świętych Janów Chrzciciela i Ewangelisty. Budowę okazałej świątyni – najwyższej w Toruniu – rozpoczęto już w 1260 r., a ukończono w następnym stuleciu. Jeszcze w średniowieczu zdążono ją kilka razy rozbudować. W latach 1530-1583 farę przejęli protestanci, a następnie w latach 1583-1596 użytkowali ją zarówno katolicy jak i zwolennicy też Marcina Lutera. Następnie od 1596 do 1772 r. świątynią opiekowali się jezuiti. W końcu XIX wieku kościół wyposażono w sporych rozmiarów chór muzyczny. Katedra jest dużą, masywną świątynią, długą na ponad 56 metrów; wieża wznosi się 52 metry ponad ziemię. Kościół posiada także najwyższe wnętrza w Toruniu – sklepienia naw znajdują się na wysokości ponad 27 metrów, a każda z nich została przykryta oddzielnym dachem. Kościół posiada bogaty wystrój, reprezentujący najróżniejsze style od XIII do XVIII wieku. W prezbiterium warto zwrócić uwagę na gotycki tryptyk świętego Wolfganga z 1505 r., dzieło o wybitnej wartości artystycznej. Ściany pokrywają monumentalne polichromie gotyckie, powstałe w XIV i XV wieku, wśród których szczególnie warto zwrócić uwagę na przedstawienie sądu ostatecznego na północnej ścianie prezbiterium. W maswerkach okna ściany wschodniej prezbiterium zachowały się pozostałości gotyckich witraży. W korpusie nawowym odnajdziemy bardzo bogaty wystrój, świadczący o zamożności torunian. Znajdują się tu liczne rzeźby, obrazy, ołtarze boczne, gotyckie polichromie i inne dekoracje, a wszystko wykonane przez wybitnych artystów działających na ziemiach polskich. W katedralnej wieży wisi największy dzwon gotycki i jeden z największych w Polsce, zwany „Tuba Dei”, wykonany w 1500 r., o średnicy 217 centymetrów.

Jedną z najciekawszych architektonicznie brył posiada pofranciszkański kościół pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny. Jest to najdłuższa zachowana, 66-metrowa, świątynia miasta. Gdy przebywamy we wnętrzu świątyni, wrażenie strzelistości i wielkości zostaje spotęgowane przez proporcje kościoła. Nawy i prezbiterium posiadają – co jest nietypowym rozwiązaniem architektonicznym – wspólną wysokość niemal 27 metrów. Kościół z zewnątrz robi wrażenie niezwykle monumentalnego i surowego, dzięki umieszczeniu przypór wewnątrz, co również jest oryginalnym pomysłem. Budowlę wzniesiono w latach 1350-1370, na miejscu poprzedniej. W 1557 r. od

franciszkanów przejęli ją protestanci, którzy utracili świątynię dopiero po zajściach „tumultu toruńskiego” w 1724 r.; następnie do 1821 roku znajdowała się w rękach braci bernardynów. Do 1798 r. każdą nawę, podobnie jak w kościele świętych Janów, przykrywał oddzielny dach, zastąpiony później jednym, masywniejszym. Wystrój świątyni jest mniej okazały niż w katedrze, ale równie ciekawy i pochodzi z okresu od XIV do XIX wieku. Na szczególną uwagę zasługują gotyckie malowidła czy liczne epitafia protestanckich możnych rodów miejskich; interesujące jest także barokowe mauzoleum Anny Wazówny, wystawione przez jej bratanka, króla Władysława IV w 1636 r.; ciemny marmur pokrywający ściany kaplicy kontrastuje z białym, alabastrowym sarkofagiem. Od północy do kościoła przylega skromna pozostałość po XIII-wiecznym budynku klasztornym.

Trzecim gotyckim obiektem sakralnym stojącym w centrum Torunia jest fara nowomiejska świętego Jakuba. Świątynia sprawia wrażenie mniejszej od dwóch poprzednich, choć w rzeczywistości dorównuje im rozmiarem. Architektonicznie jest to ciekawe połączenie tradycyjnych form budownictwa krzyżackiego z zachodnioeuropejskimi. Kościół posiada bogatą dekorację zewnętrzną; zastosowano tu typowe dla środkowoeuropejskiego gotyku ceglano-glazurowane cegły oraz bliższe gotykowi francuskiemu łuki przyporowe czy sterczyńskie. Rzut świątyni ma rzadko stosowany w państwie krzyżackim układ bazylikowy i nawiązuje do reprezentatywnego zachodnioeuropejskiego gotyku katedralnego. Ciekawie rozwiązano też wnętrze prostokątnie zamkniętego prezbiterium, które dzięki iluzji sprawia wrażenie wielobocznego; podobnie z zewnątrz wykonano przypory prezbiterium, by dać podobny efekt. Kamień węgielny pod budowę świątyni położył w 1309 r. biskup chełmiński Herman; ukończono ją około 1350 r. Już w średniowieczu świątynię kilka razy przebudowano. Między innymi w XV wieku podwyższono kaplice boczne, które pochłonęły prawie wszystkie łuki przyporowe; zachował się tylko jeden, od wschodu. Pamiątką po nich są sterczyńskie wystające ponad dachy kaplic. W wystroju wnętrza na szczególną uwagę zasługuje bogaty zespół malowideł gotyckich, przedstawiający głównie sceny nowotestamentowe. Wśród cennego wyposażenia warto także wymienić sporych rozmiarów gotycki obraz przedstawiający życie Chrystusa czy drzewo Jessego, pochodzące z dawnego kościoła dominikanów. W latach 1345-1425 farę zajmowały cysterki, a następnie do 1833 r. siostry benedyktyńki, z wyjątkiem lat 1557-1667, gdy opanowali ją protestanci. Po zakonnicach zachował się budynek klasztorny, stojący od południa. Zachowały się jeszcze fundamenty zespołu poklasztornego dominikanów kolejnej średniowiecznej budowli miasta. Wchodzący w jego skład kościół świętego Mikołaja był największą świątynią Torunia. Niestety, po kasacie zakonu władze pruskie rozebrały go w pierwszej połowie XIX wieku, ze względu na nie najlepszy stan, budowę twierdzy i znaczenie dla polskiej tożsamości narodowej.

Całe miasto Stare jak i Nowe otaczały kiedyś gotyckie mury miejskie, które zachowały się w dobrym stanie od strony Wisły. Fortyfikacje powstały w XIII i XIV wieku, a rozbudowano je w kolejnym stuleciu. W XVII wieku dodatkowo wzmocniono je nowoczesnymi obwarowaniami w stylu holenderskim. W XIX wieku zburzono większość murów, umożliwiając rozwój urbanistyczny Torunia na północ od linii Wisły. Średniowieczne obwarowania składały się z podwójnych murów, 54 baszt, około 12 bram, w tym dwóch barbakanów – najstarszych w Polsce, na których wzorowano analogiczne obiekty w Warszawie i Krakowie. Dzieliły one też Toruń na Stare, Nowe Miasto i teren zamku krzyżackiego. Od Placu Rapackiego do średniowiecznej fortecy linia murów jest dobrze widoczna. Najbardziej osobliwym obiektem tej części fortyfikacji jest „Krzywa Wieża” – XIV-wieczna baszta odchylona od pionu o 1,4 metra; na szczęście w XIX wieku przestała się zapadać w grunt. Według jednej z legend, jej pochył jest sprawką dwóch braci, którzy kłócili się podczas jej budowy; za karę ich dusze są zaklęte w ścianach wieży plecami do siebie, żeby nie mogli się nigdy pogodzić. Ponadto wzdłuż linii dawnych obwarowań odnajdziemy pozostałości w postaci samotnych baszt bądź resztek murów, nierzadko wkomponowanych w konstrukcje nowszych budynków. W skład fortyfikacji miejskich włączony był zamek krzyżacki, wcinający się klinem od południa między Stare a Nowe Miasto. Budowę zamku rozpoczęto na początku lat trzydziestych XIII wieku, a w następnych dwóch stuleciach ulegał on rozbudowie. W 1454 r. zbuntowani mieszkańcy zdobyli twierdzę i zburzyli ją, rozpoczynając wojnę

trzynastoletnią. Zgodnie z ludowymi opowieściami mieszczanom pomógł kuchcik Jordan, przedstawiony na wietrzniku z dawnej bramy chełmińskiej, dziś eksponowanym w ratuszu. W XX wieku ruiny zamku zabezpieczono i przystosowano do celów turystycznych. Forteca składała się z dwóch części, oddzielonych od siebie murem. Zachowały się piwnice, partie murów w niższych poziomach oraz wieża zwana gdaniskiem, bądź danskerem, która służyła za wychodek.

W XIX wieku Prusacy zamienili Toruń w miasto-twierdzę, jedno z największych w Europie. Powstało wówczas 15 potężnych fortów i 85 schronów pomocniczych, zaadaptowano także część istniejących budynków, powstały liczne zabudowania wspierające funkcjonowanie twierdzy, jak np. wozownia (dziś galeria sztuki o tej nazwie), arsenał (dziś muzeum etnograficzne), magazyny i inne. Obecnie większość z bastionów zaadaptowano do różnych celów turystycznych, sportowych i gospodarczych. Zwiedzić je można pokonując pieszy czarny szlak Forteczny, a także dotrzeć do ruin zamku Dybów, związanego bezpośrednio z Nieszawą. Miejscowość i zamek powstały do 1425 r. i stanowiły zagrożenie dla rozwoju Torunia. Nieszawę wykorzystywali kupcy zagraniczni i gdańscy, chcący łatwiej handlować z Polską. Torunianie wymusili jednak przeniesienie miasta w inne miejsce. Pozostała jedynie warownia i część zabudowy, która powoli popadała w ruinę i do XIX wieku całkowicie zaniknęła; sam zamek był zaś siedzibą starostwa. Zniszczony w wojnach szwedzkich popadał w ruinę. W 1813 r. oddział 40 Francuzów pod wodzą pułkownika Savary bohatersko bronił się w nim przez trzy miesiące, odpierając ataki wojska rosyjskiego. W 1848 r. dybowski zamek włączono w układ fortyfikacji miejskich; wykuto wówczas nowe strzelnice, zmieniając charakter budowli. W okresie międzywojennym przeprowadzono konserwację ruin. Do dziś zachowały się w dobrym stanie mury zewnętrzne zamku, brama północna i pozostałości zabudowań od południa.

Na Przedmieściu Staromiejskim znajduje się monumentalny XIX-wieczny kościół garnizonowy świętej Katarzyny. Powstał on na osiedlu garnizonowym, zwanym wówczas Wilhelmstadt. W XIX i XX wieku miasto znacznie się rozbudowało o nowe dzielnice. Na szczególną uwagę zasługuje powstające od 1829 r. Przedmieście Bydgoskie – dawna dzielnica wyższych warstw społeczeństwa z licznymi zabytkowymi willami i zabudowaniami. Na północnym zachodzie miasta leży przyłączona doń w 1950 r. dawna wieś Barbarka; w XIII wieku wzniesiono w niej kaplicę pod wezwaniem świętej Barbary, od której wzięła nazwę. W 1457 r. miejscowość nadał Toruniowi król Kazimierz Jagiellończyk. W 1939 r. hitlerowcy zamordowali w Barbarce ponad 600 osób. Gotycką kaplicę zastąpiła nowa XIX-wieczna, w której zachowały się XVII- i XVIII-wieczne elementy wystroju oraz gotycka figurka patronki z XV wieku. W otoczeniu kapliczki od okresu międzywojennego rozwija się ceniony przez torunian park rekreacyjny z licznymi atrakcjami dla odwiedzających. Na terenie innej wsi przyłączonej do Torunia – Kaszczorka – znajduje się XIII-wieczny kościół Świętego Krzyża. Warto również zwiedzić muzeum etnograficzne, składające się z dwóch części: muzeum i skansenu przy Wałach generała Sikorskiego oraz parku etnograficznego na Kaszczorku.

W lewobrzeżnym Podgórzu prócz ruin zamku Dybów znajduje się jeszcze barokowy klasztor franciszkanów. W 1644 r. starosta dybowski i kasztelan bydgoski Stanisław Sokołowski ufundował kościół świętych Piotra i Pawła wraz z klasztorem reformatów. Po kasacie zakonu w 1832 r. zaczął on też pełnić funkcje parafialne. Po II wojnie światowej obiekty przejął Zakon Franciszkanów. Kompleks zabudowań klasztorno-kościelnych reprezentuje jednolity styl barokowy, o spójnym wystroju z XVII i XVIII wieku.

Współrzędne geograficzne:

---

adres strony: <http://rejestracja.kujawsko-pomorskie.travel/pl/torun>

Odnosiniki

[1] <http://rejestracja.kujawsko-pomorskie.travel/pl/torun>